

Psykoterapia (2013), 32(3), 170–188.

Kari Kurkela

Primitiivisten kolmiosuhteiden dynamiikka ryhmäpsykoanalyttisen työskentelyn lähtökohtana

” – an individual in a group is more than an individual in isolation.”

– W. R. Bion, *Experiences in groups*

Tarkastelen ryhmän jäsenten kokemaa syvää ahdistusta ryhmän pysyvyydestä ja toisaalta heidän huoltaan oman olemisen jatkuvuudesta osana ryhmää. Varhaisten mielikuvien tasolla jäsen kokee suhteensa ryhmään ainakin kahdella tavalla. Hänellä on subjektina toiveita ja pelkoja, jotka kohdistuvat ryhmään primitiivisenä objektina. Toisaalta hän osana ryhmää edustaa niitä vaatimuksia, joiden avulla ryhmä primitiivisenä subjektina tahtoo varmistaa oman olemisensa. Näin jäsen on jakautunut yksilö- ja ryhmäpuoleen. Varhaisten mielikuvien tasolla ryhmässä vaikuttavat tiedostamattomat ja implisiittiset hahmotukset, jotka poikkeavat merkittävästi ulkoisia realiteetteja koskevista eksplisiittisistä havainnoista mutta jotka silti ovat ryhmäkokemusten ja toiminnan ymmärtämisen kannalta merkittäviä. Kommentoin teoreettisen tarkastelun implikaatiota ryhmäpsykoanalyysille ja -terapialle. Lähestymistapa on sovellettavissa myös muunlaisten ryhmien ymmärtämiseen.

1 Johdanto

1.1 Ryhmä varhaisena osaobjektina

Ihmisellä on luontainen pyrkimys luoda tukea antava yhteys itsen ulkopuolelle. Jo vauva etsii yhteyttä, joka kykenee tarjoamaan hänelle elämän jatkuvuuden ja kehittymisen edellyttämät funktiot. Tällaista kaipuun kohdetta kutsutaan psykoanalyttisessä teoriassa hyväksi rinnaksi. Äiti elämää kannattelevana hyvänä rintana hahmottuu vauvalle lähtökohtaisesti osaobjektina – siis tarjoamistaan keskeisistä funktioista käsin, ei kokonaisena ihmisenä.

Myös ryhmän jäsenet pyrkivät luomaan yhteyden ryhmään jatkuvuutta, turvaa, hoitoa ja muuta tyydytystä tarjoavana osaobjektina. Ja kuten vauvan suhde hyvään rintaan, myös jäsenen suhde ryhmään osaobjektina muodostuu ristiriitaiseksi. Pohjimmiltaan haaste nousee siitä, että kummassakin tapauksessa herää huoli hyvän yhteyden katastrofaalisesta katkeamisesta. Katkos syntyy, jos hyvää tarjoava kohde tuntuu tuhoutuvan, esimerkiksi katoavan, hylkäävän, lamaantuvan, vihastuvan, pilaantuvan tai hajoavan. Silloin se muuttuu pahaksi. Silloin myös suhteen toinen osapuoli – vauva tai ryhmän jäsen – kokee olevansa tuhoutumisvaarassa. Tätä fantasianäkymää vastaan niin vauva kuin ryhmän jäsenetkin taistelevat, ja niinpä he pyrkivät tavalla tai toisella suojaamaan tai palauttamaan hyvän yhteyden. Tämä voi merkitä myös defensiivisten mekanismien heräämistä tai aktivoitumista.

Edellä esittämäni oletus, joka ei psykoanalyttisessä ajattelussa ole mitenkään uusi, sisältää siis ajatuksen, että *ryhmätilanteessa kertaantuu ”tässä-ja-nyt”¹* se mielikuvien ja reaktioiden maailma, jossa vauva elää ylläpitäessään ja korjatessaan toivon ja pelon värittämää yhteyttään osaobjektiin. Toivo hyvästä osaobjekti-ryhmästä on vaarassa muuttua kokemukseksi pahasta ryhmästä, joka tuottaa tuhoa, kärsimystä, kateutta, pelkoa, häpeää. Pahan kohtaamiseen liittyy frustraation herättämä primitiivinen aggressio, jonka projektiivinen liikuttelu itsen ja toisen

välillä synnyttää tuhoutumis- ja tuhoamisfantasioita. Tämä on ”sisäistä todellisuutta” – ”ulkoisen todellisuuden” ohessa vaikuttava alue, johon psykoanalyttinen työskentely kohdistuu.

Tarkastelen kirjoituksessani, millainen on se ryhmäkonstellaatio, jonka toivotaan toimivan varhaisen hyvän osaobjektin kertaumana ja joka on koko ajan vaarassa muuttua pahaksi. Uskon, että tämän kysymyksen selvittäminen auttaa ymmärtämään ryhmäpsykodynamiikan perustavimpia tekijöitä. Kyse on *varhaiskantaisista, osin implisiittisistä ja epäkäsitteellisistä fantasiaahahmotuksista, jotka muodostuvat jäsenten psyykkisten rakenteiden varhaisimmissa kerrostumissa* ja jotka resonoituvat ryhmän yhteiseksi tiedostamattomiksi kokemuksiksi ja muodostavat lähtökohdan ryhmän toiminnalle. Jäsenet jakavat syvän huolen ryhmän olemassaolon jatkumisesta, haluavat intensiivisesti varmistaa yhteytensä ryhmään, odottavat siltä kaikkea hyvää ja pelkäävät, että se osoittautuu katastrofiksi. Eli fantasian ytimessä on itse asiassa kaksi ryhmää tai yksi Janus-kasvoinen ryhmä: toivoa antava hyvä ryhmä ja kauhua herättävä paha ryhmä. Näin fantasiaa värittää *jännite*, joka syntyy huolesta, että hyvä ryhmä menetetään ja paha saa vallan. Tämä ryhmäytymisen taso voi olla luonteeltaan rajatilainen tai psykoottinen. Nähdäkseni siitä alkaa ja sille rakentuu elämä ryhmässä.

Edellä kuvattu fantasiamaailma on siis lähtökohtaisesti tietoisuuden ulottumattomissa, ”sisäistä todellisuutta” erotuksena arkisemmalle ”ulkoiselle todellisuudelle”. Tällaiset fantasiat pitää erottaa tahdonalaisesta kuvittelusta, siis tietoisesta mielikuvituksen käytöstä mielikuvien tuottamiseksi. Ihmisen mielessä tiedostamaton sisäinen ja tiedostettu ulkoinen todellisuus kuitenkin kietoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi vainofantasia voi ilmetä ulkoisessa todellisuudessa tiedostettuna kokemuksena, että tässä nyt ollaan vainon kohteena. Sikäli kyse on tietoisesta fantasiasta. Asianomainen ei kuitenkaan yleensä koe tilannetta fantasiana vaan täytenä totena. Siinä mielessä kokemuksen *fantasia-luonne* on edelleen tiedostamaton. Nähdäkseni fantasia voi olla myös täysin epäkäsitteellinen (implisiittinen, ks. esim. Boston Group 2013). Siirtyminen *evokatiivisesta havainnosta fantasiaperusteiseen kokemukseen ja toimimiseen* tapahtuu silloin ilman väliin jäävää reflektiivistä arviointia tms.. Nähdäkseni tällaistaikin kokemisen tapaa voi kuitenkin konkretisoida metaforisesti sanallistamalla (”pelkätte, koska koette olevanne ikään kuin –”).

Kun tietoinen, arkirealismiin perustuva tulkinta todellisuudesta ja tiedostamaton fantasiamaailma sekoittuvat, ihminen voi esimerkiksi ryhmässä tuntea jännitystä ja pelkoa, joka arkirealismiin näkökulmasta ei ole perusteltavissa. Hän voi itsekkin ihmetellä reaktiotaan. Tiedostamattomaan jäävä fantasiapitoinen todellisuuskokemus herättää emotionin, joka ei selity tietoisella, tilannetta koskevalla realistisemmalla käsityksellä. Tunnekokemuksen tasolla tietoinen, rationaalinen näkemys jää tiedostamattomasti, fantasiaperusteisesti syntyneen kokemuksen jalkoihin.

Money-Kyrle (1968; 1971; ks. myös Kurkela 2013) on korostanut, kuinka varhaisimpiin objektisuhteisiin liittyvät emotionaaliset myrskyt aiheuttavat ”väärinkäsityksiä” ja kertautuvat epäsuotuisasti myöhemmissä objektisuhteissa. Siksi varhaisten ”väärinkäsitysten” (tiedostamattomien fantasioiden) käsitteleminen on keskeistä psykoanalyttisesti orientoituvassa työssä. Ryhmässä jäsen tulee vedetyksi toteuttamaan ryhmän osaobjektitason fantasioita. Toisaalta jäsen subjektina luo henkilökohtaisia suhteita ryhmään eri tavoin fantisoituna hyvänä tai pahana osaobjektina. Tällaisten ”tässä-ja-nyt” vaikuttavien fantasioiden analysointi muuttaa ryhmää ja samalla sen jäsentä ryhmän rakenteellisena osatekijänä sekä toisaalta jäsentä ryhmään suhteessa olevana subjektina. Eli varhaisten, fantasiapitoisten ”väärinkäsitysten” analysoinnin myötä ryhmä ja sen jäsenet muuttuvat käsi

kädessä: jäsenet ryhmänä toimivat vähemmän fantasialähtöisesti ja jäsen kohtaa ryhmän vähemmän fantasiapitoisesti.

1.2 Ryhmädynamiikka ja psykoanalyttinen teoria

John Gordon (2011) hahmottaa Wilfred Bionin *Experiences in groups* -kirjasta (1961) kolme ryhmädynaamista teoriaa. Nämä ovat 1) teoria *ryhmämentaliteetista*, joka esimerkiksi sallii vihan tai välinpitämättömyyden osoitukset ryhmälle, mutta kieltää ne yksilöiltä, 2) teoria *perususkomustiloista*, jotka palvelevat erityisesti ryhmän pysyvyyden varmistamista sekä 3) kirjan viimeksi kirjoitetussa *Re-View*-luvussa esitetty teoria, joka lähestyy mainittuja ryhmäilmiöitä kleinilaisen teorian näkökulmasta. Kolmannessa teoriassa perususkomustilat eivät enää ole ”perusmuodostelmia” vaan ”defensiivisiä konfiguraatioita” psykoottista ahdistusta vastaan. Noiden defenssien keskeinen tehtävä on tuhota tietämisen mahdollisuus – tai toisin ilmaistuna maternaalisen sisätilan (ryhmän sisätilan) tutkimisen ja ymmärtämisen mahdollisuus. Mainitut kolme teoriaa ovat Gordonin näkemyksen mukaan erilaisia näkökulmia samaan ilmiökokonaisuuteen olematta välttämättä toisensa poissulkevia. (Gordon 2011, 331–333.)

Nojaudun kirjoituksessani erityisesti Bionin kolmanteen ryhmäteoriaan. Bion ei tunnetusti ole helpoimmin lähestyttäviä kirjoittajia. Mieltäni on jäänyt askarruttamaan erityisesti *Re-View*-tekstin kohta, jossa Bion pohdiskelee jotakuinkin seuraavasti. Aikuinen, ollessaan yhteydessä ryhmään, turvautuu massiiviseen regressioon, joka on tyypillinen henkisen elämän varhaisimmille vaiheille. Suhteen luominen ryhmän emotionaaliseen elämään on hänelle haasteena yhtä vaativa kuin vauvalle on suhteen luominen äidin rintaan. Bionin mukaan ajatus, että ryhmä on olemassa myös muuten kuin yksilöiden muodostamana keräymänä (*aggregate*), on osa mainittua regressiota, samoin se, miten yksilöt sijoittavat tällaiseen ryhmään tiettyjä piirteitä. Tämä on mahdollista, koska regression seurauksena ryhmän jäsenet kadottavat yksilöllisen erityisyytensä ja persoonallisuutensa (depersonalisaatio) ja siksi ryhmää ei enää hahmoteta yksilöistä koostuvana. (Bion 1961, 141–142.) Tarkastelen jatkossa, mikä tuollainen jäsenten mielessä eksistoiva fantasia ryhmästä voisi olla.

Bionin kolmannen ryhmäteoria ohella viittaa myös Bionin eräisiin muihin teksteihin suunnilleen samalta aikakaudelta. Nojaudun myös Otto Kernbergin ja hänen kollegoidensa viimeaikaiseen objektisuhdeteoreettiseen ajatteluun.²

2 Teoreettisia lähtökohtia

2.1 Perususkomustilat, työryhmä ja valenssit

Bionin *perususkomustilat* ovat emootioiden värittämiä regressiivisiä ryhmäprosesseja. Niihin liittyviä ilmiöitä voi selvimmin havainnoida heikosti strukturoiduissa ryhmissä. Perususkomusryhmä toimii fantasialähtöisesti, siis muuten kuin nojautumalla realistiseen ja yhteistyölle rakentuvaan luovaan ongelmanratkaisuun. Tyypillistä on välitöntä mielihyväperiaatetta myötäillen katkoa sisäisten representaatioiden ja ulkoisen todellisuuden välisiä suhteita. Keskeisiä strategioita ovat hyökkääminen tai pakeneminen (taistelu–pakoryhmä), uskomus ryhmän jäsenen (tai analyttikon) omnipotenttiin tietämiseen ja osaamiseen (riippuvuusryhmä) sekä samanlaisuuden etsiminen ryhmästä ja ongelman ratkaisun siirtäminen tulevaisuuteen (parinmuodostusryhmä, messiaan odotus). Osallistuminen perususkomustoimintaan ei vaadi harjaantumista, kokemusta tai yhteistyökykyä. Se on välittömästi tapahtuvaa ja väistämätöntä. Se perustuu tahdosta

riippumattomaan taipumukseen jakaa muiden kanssa tietty asennoituminen ja toimia sen edellyttämällä tavalla. (Bion 1961, 153.)

Kukin ryhmän jäsen osallistuu perususkomusten ylläpitämiseen itselleen ominaisella tavalla. Tätä luontaista taipumustamme sitoutua ryhmään Bion kutsuu kemiasta lainatulla termillä *valenssiksi*. (Bion 1961, 116–117.) Ryhmä voi työskennellä myös *työryhmänä*, perustehtävänsä mukaisesti, jolloin se hyödyntää ryhmän jäsenten yksilöllisyyttä ja osaamista sekä kykenee yhteistyöhön ja realiteettien kohtaamiseen. Kuitenkin myös työryhmämoodin taustalla vaikuttavat vaihdellen eri perususkomustilat.

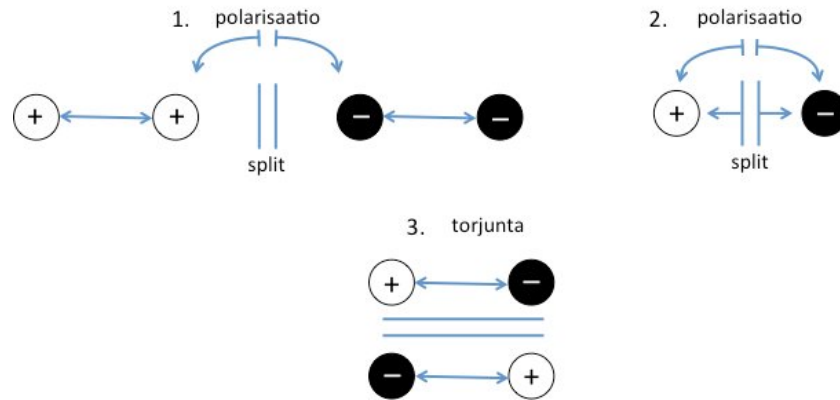
Gordon (2003, 334) nostaa esiin tärkeän Bionin ryhmäajattelua koskevan aspektin, jonka haluan tässä mainita. Bionin teorialle nojautuvaa ryhmäpsykoterapiaa on kritisoitu siitä, että se voi herättää ryhmässä ahdistusta. Siksi voi hätköiden päätyä ajatukseen, että ryhmä terapiamuotona ei ole hyväksi. Bion ei ajatellut näin. Hän ryhtyi miettimään, *mistä moinen reaktio johtuu*. Näin hän porautui syvälle ihmismieleen ja loi mahdollisuuden psykoanalyttisen menetelmän kehittämiseksi. Hän toimi ennakkoluulottomasti ja uusia polkuja avaavasti kuten Freud, joka ymmärsi aluksi haitallisiksi koettujen transferenssi-ilmiöiden korvaamattoman arvon psykoanalyttisessa työskentelyssä. Nähdäkseni Bionin kontribuutio onkin transferenssi-ilmiön laajennus ryhmätilanteeseen. Tätä on tarkoitus käsitellä tässä kirjoituksessa.

Bionin ajatteluun perustuvaa ryhmäpsykoanalyttista lähestymistapaa on kehitetty erityisesti Tavistock-klinikalla Lontoossa. Yksi kehittäjistä on ollut Henry Ezriel, joka on muotoillut käsitteet *jaettu ryhmäjännite*, *välteltävä suhde*, *tavoiteltava suhde* ja *katastrofi (calamity)*. Jaettu ryhmäjännite syntyy, kun välteltävä suhde defensiivisesti peitetään tavoiteltavalla suhteella. Taustalla väijyy fantisoitu primitiivinen kauhu, joka liittyy siihen, mitä tapahtuisi, jos välteltävä suhde toteutuisi. (Ezriel 1952/1992, 107.) Ezrielin malli näin tulkittuna soveltuu hyvin myös Kernberg-ryhmän ajatteluun (ks. Kernberg 2012, 31–55), jota tarkastelen lyhyesti seuraavaksi. Laajempi suomenkielinen tämän aiheen käsittely löytyy artikkelista Kurkela (2013).

2.2 Kernberg-ryhmän objektisuhdeteorian tarkastelua

Kernberg-ryhmän objektisuhdeteoriassa *sisäinen subjekti–objektisuhdemalli* koostuu kolmesta tekijästä: itseä ja toista koskevasta määrittelystä tai representaatiosta (”subjekti” ja ”objekti”) sekä näiden suhteeseen liittyvästä affektista. Tällaiset subjekti–objektisuhdemallit toimivat persoonallisuuden rakenteen osatekijöinä ja siten kokemisen ja käyttäytymisen taustavaikuttajina. Mielellä on lähtökohtaisesti taipumusta yhtäältä suojata ideaaliset vuorovaikutuskokemukset sekä niihin liittyvät subjekti–objektirepresentaatiot ja positiiviset affektit. Toisaalta se pyrkii eristämään negatiivisiin kokemuksiin liittyvät subjekti–objektirepresentaatiot ja affektisisällöt.³

Kuvassa 1 on eritelty tyypillisiä primitiivisiä defensiivisiä operaatioita ja niiden seurauksena syntyviä objektisuhdemalleja. Lähinnä kyseeseen tulevat erilaiset projektiiviset, objektisuhteita polarisoivat operaatiot ja eristäminen (*split*). Luonteeltaan idealisoitujen ja demonisoitujen suhdemallien näytteillepanot ulkoisessa todellisuudessa ovat fantasiapitoisia ulkoista todellisuutta koskevia tulkintoja. Primitiivisiä ovat esimerkiksi idealisoivat ja mitätöivät suhteet objektiin sekä narsistisen grandioosiin ja maagiseen toisen kontrollointiin perustuvat suhdemallit. Projektiivisen identifikaation myötä ulkomaailmaa manipuloidaan toimimaan subjekti–objektisuhdemallin edellyttämällä tavalla.

Kuva 1. Projektiivisiin prosesseihin, lohkomiseen ja torjuntaan perustuvia defensiivisiä suhdemalleja.

Rajatilainen, hauras persoonallisuus rakentuu vahvasti polarisoituneista, voimakkaiden affektien värittämistä ja toisistaan erilleen dissosioiduista subjekti–objektisuhdemalleista (Kleinin skitsoparanoidinen positio). Seurauksena on epäselvä ja nopeasti vaihteleva käsitys omasta itsestä. Myös käsitys toisesta on vastaavasti altis nopeille muutoksille. (Ks. tarkemmin Kurkela 2013.)

2.3 Objektisuhteet ja transferenssi ryhmässä

Ryhmässä transferenssi – ”tässä ja nyt” *dramatisoitu regressiivinen subjekti–objekti-suhdemalli* – voi ilmetä ryhmän suhteessa analyttikkoon⁴ tai yksittäiseen jäseneseen. Vastaavasti se voi ilmetä jäsenen suhteessa analyttikkoon, ryhmään tai toiseen jäseneseen. Lisäksi osaryhmät voivat ilmentää objektisuhteiden eri puolia.

Miten ryhmä tai sen osa voi ilmentää psyykkistä tilaa? Onko ryhmällä mieli? Joillakin emotionaalisilla tiloilla, ajattelutavoilla ja käyttäytymismuodoilla (kuten suhtautumisella realiteetteihin ja nojautumisella fantasiapitoiseen ajatteluun) on taipumusta yhdensuuntaistua ja yleistyä ryhmässä. Ne siis ikään kuin resonoituvat ja tulevat vallitsevaksi ryhmän jäsenten mielissä. Uskoakseni primitiivinen ryhmän yhtenäisyyden säilyttämisen tarve ja yksilön tarve pysyä ryhmän hyväksymänä näyttävät resonoitumisessa keskeistä roolia. Ryhmän näkökulmasta yksimielisyys on arvokasta, ja samankaltaisuuteen meillä onkin taipumusta ohjata paitsi itseämme, myös toisia – joskus hyvinkin voimaperäisesti, niin kuin historia osoittaa. Objektisuhdeteoreettisesti ajatellen: ryhmän jäsenet – tiedostamattomasti ja myös tietoisesti – yhdessä toteuttavat tietyt subjekti–objektisuhdemallit. Tämä mahdollistaa kokemuksen ryhmän olemassaolosta ja samalla kokemuksen siitä, mikä jää ryhmän ulkopuolelle. Se myös tuottaa vallitsevan tunneilmapiirin sekä ryhmässä hyväksytyt ajattelun ja käyttäytymisen tavat.

Ryhmän eri osapuolet voivat *samanaikaisesti* ilmentää *eri* subjekti–objektisuhteita. Esimerkiksi osaryhmä on ehkä luonut aggressiivisen, paranoidiseen projektioon perustuvan objektisuhteen analyttikkoon. Samanaikaisesti erotisoitunut *ad hoc* -parisuhte voi toimia defenssinä tuota osaryhmän ilmentämää aggressiota vastaan. Eri objektisuhteita edustavat parit ovat siis dynaamisessa suhteessa, vaikka niillä havaittavan kommunikaation tasolla ei näyttäisikään olevan vuorovaikutusta. Niinpä analyttikko on ehkä ”itsekäs vanhempi” ja aggressiivinen osaryhmä ”osattomaksi jätetty lapsi”. Toisaalta ryhmä ”hoitaa” osattomuuttaan ja sen herättämää vihaa erotisoituneella parisuhteella, mikä tekee ryhmästä ”kaikkivoipaisen subjektin”. Analyttikon osaksi jää silloin ”heikon, orjamaisen ja hylätyn toisen” rooli.⁵ Tässä

esimerkissä analyytikko vastatransferenssissa tulee kantaneeksi sekä itsekkään että heikon ja hylätyn ihmisen osaa, ja ryhmä on rakenteellisesti lohkoutunut osattomuuteen ja kaikkivoipaisuuteen.

Yksittäisen, tilannetta dominoivan jäsenen sisäinen malli voi aktualisoitua ryhmämuotoisena toteutuksena (Kibel 1992). Usein yksilön tarjoaman käsikirjoituksen toteutus palvelee myös ryhmän tarpeita. Esimerkiksi, ryhmän jäsen voi taistelu-pakoryhmän kapinajohtajana tarjota paranoidisen objektisuhdefantasiensa ryhmän käyttöön, tai ryhmän masokistinen jäsen saattaa tarjota itsensä ryhmän syntipukiksi. Bionia mukaillen, tällaisissa tilanteissa analyytikko, ryhmän jäsen tai sen osaryhmä voi löytää itsensä jonkun toisen fantasiasta roolissa, jonka hän ehkä kokee itselleen vieraaksi – tai hänen yksilöminänsä kokee itsensä vieraaksi roolissa, johon hänen ryhmäminänsä on luontevasti asettunut.

Dyadisten suhteiden roolijako voi vaihtua nopeasti. Esimerkiksi, ryhmän hetki sitten yhden jäsenen ”pahaa” sukulaista vastaan toteuttama voimaperäinen hyökkäys saattaa kohta muuttua yhteiseksi neuvottomuudeksi, passiivisuudeksi ja avun odottamiseksi analyytikon taholta. Vastaavasti analyytikko vastatransferenssissaan voi tuntea närkästyvänsä ryhmän mukana ja hetken päästä kokea voimakkaan sisäisen yllykkeen neuvoa sukulaisestaan ahdistunutta ryhmän jäsentä. Esimerkissä analyytikko siis ensin empaattisesti samastuu ryhmään, joka on kohdannut yhteisen ”pahan” objektin (taistelu-pako-perususkomustilassa). Sitten hän täydentävästi samastuu lämpöä ja ravintoa tarjoavaan objektiin, johon ryhmä on luonut kaipaavan suhteen (riippuvainen ryhmä). Näin *erityisesti alkavan ryhmän psykologinen rakenne muistuttaa integroitumattomaa yksilöpsykyksen rakennetta*, kuten myös Kernberg (2012, 48–49) toteaa.

Analyytikon kyky pitää ryhmän kanssa välittömässä vuorovaikutuksessa oleva, pitkälle tiedostamaton (ryhmäminä)puolensa ja toisaalta vuorovaikutuksessa heränneitä vastatransferenssi-ilmiöitä refleктоiva tietoinen puolensa riittävästi yhteydessä, erillään ja aktiivisina on keskeistä. Tämä tuo tulkinnan perustaksi keskeistä informaatiota ryhmässä aktivoituneista subjekti–objektisuhteista. Ryhmäpsykoanalyytikko saattaisi esimerkiksi kysyä: ”Mitä ryhmä/ryhmän osa/jäsen tekee minulle?”, ”Kuinka ryhmä/ryhmän osa/jäsen kohtelee minua?”, ”Kuinka reagoin ryhmään/jäsenen/tilanteeseen?”, ”Miksi ryhmän jäsen puhuu juuri tästä?”, ”Miksi ryhmä on/ei ole kiinnostunut tästä?” (vrt. Clarkin ym. 2006, 31). Tulkintaprosessi merkitsee silloin yhtäältä lähinnä tietoisuutta olevan, aktuaalisesti (”tässä-janyt”) dominoivan defensiivisen subjekti–objektisuhteen kuvaamista sekä toisaalta yhtä aktuellin mutta nyt eristetyn primitiivisen ja välteltävän objektisuhteen ja siihen liittyvän, fantisoidun kauhun kuvaamista. Ezriel (1952/1992, 108) käyttää termiä ”*because clause*”: ryhmä (subjektina) tavoittelee toimintamuotoa X ja välttelee toimintamuotoa Y, koska Z. Tässä Z:n kohdalle tulee analyytikon empaattisesti ymmärtävä hypoteesi tiedostamattomasta objektisuhdefantasiasta, joka tekee Y-suhteen katastrofaaliseksi. Näin tulkinnan tarkoituksena on tehdä ryhmälle empaattisesti ymmärrettäväksi, kuinka sen toiminta on psykologisesti perusteltua. Samalla syntyy kontakti dissosioituun ryhmäkokemukseen, mikä auttaa ryhmää eteenpäin ja vähitellen lisää ryhmän ja sen jäsenten psykologista integraatiota. Esimerkiksi: ryhmä ylläpitää sanatonta sääntöä, että kaikkien tulee vahvistaa ryhmän pysymistä turvallisenä pesänä. Siksi jokaisen pitää olla ystävällinen toisille ja todistella luottavansa ryhmään (tavoiteltu toimintamuoto X). Niinpä esimerkiksi ryhmän sisäisten ristiriitojen, turhautumisten ja varsinkin vihan tunteiden esiin nostamista pitää välttää (Y). Jos tuollaiset sallittaisiin, fantasioissa ryhmästä tulisi traumaattisten kokemusten toisintoa ja se lopulta hajoaisi kokonaan (Z). Negatiivista kohtaamista koskeva kieltö (siis äidin/ryhmän sisätilan tutkimisen kieltäminen) ei kuitenkaan tee negatiivista poissaolevaksi, ja siksi syntyy

ryhmäjännite ja sitä seuraavat monenlaiset ilmiöt (esimerkiksi tuhoavuuden projisoiminen ryhmän ulkopuolelle).

Kirjoitukseni seuraava osa koostuu ryhmässä ilmenevien primitiivisten objektsuhteiden lähemmästä tarkastelusta edellä esitetyssä bionilais-kernbergiläisessä teoreettisessa viitekehyksessä. Ezrielin termein ilmaistuna, pyrin tarkemmin hahmottamaan sen ehkä pohjimmaisena ja katastrofaalisimman Z-näkymän, joka ohjaa hyvää kaipaavien ryhmän jäsenten toimintaa. Ehdotettavassa mallissa esimerkiksi Bionin perususkomukset ovat defensiivisiä X-toimintamuotoja. Vältteltyä Y:tä puolestaan edustaa mikä tahansa tilanne, jonka toteutuminen koetaan ryhmää tuhoavaksi (Z), esimerkiksi viha, kateus, ahneus, halu, kilpailu. Katastrofaalinen olisi myös tilanne, jossa jäsen kokee jäävänsä yksin, vaille ymmärrystä ja hyväksyntää. Myös työryhmämuotoinen toiminta voi olla välttelty tila (Y). Se nimittäin edellyttäisi ryhmän jäsenten yksilöllisyyden, erilaisuuden ja monipuolisen osaamisen sietämistä, hyväksymistä ja arvostamista, mikä ryhmän yhtenäisyyttä vähentävänä puolestaan voidaan kokea tiedostamattomasti hajottavaksi, katastrofaaliseksi näkymäksi (Z).

3 Tiedostamattomat fantasiat ryhmässä

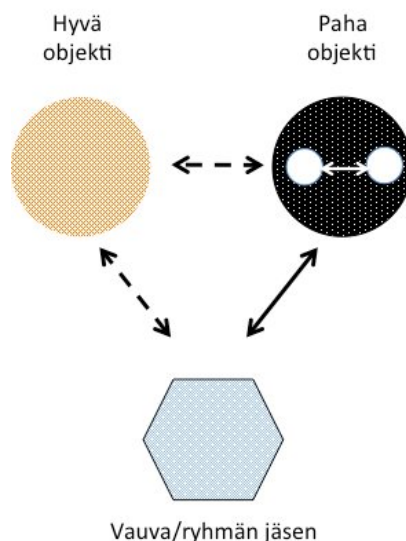
3.1 Primitiivinen triadinen suhde ryhmässä

Tarkastelen seuraavaksi, kuinka ryhmässä ja ryhmästä luodaan varhaisten subjekti-objektsuhteiden⁶ pohjalta mielikuvia ja kuinka tällaiset mielikuvat vaikuttavat ryhmäytymiseen. Käytän esimerkkinä psykoterapiaryhmää, joskin samasta ilmiöstä olen saanut kokemuksia myös esimerkiksi ns. Tavistock-ryhmistä. Voidaan olettaa, että kaikissa ryhmissä vaikuttavat samat perusilmiöt. Parhaiten ne havaitsee aloittavassa ryhmässä, jolla on tietty viitekehys mutta jota ei muuten ole strukturoitu.

Psykoanalyttisesti orientoituvassa ryhmässä analyttikko ei aktiivisesti pyri strukturoimaan tilannetta, esimerkiksi ohjailemalla sitä opettajamaisesti, tarjoamalla ohjelmarungon, toimimalla puheenjohtajana tms.. Ryhmän jäsenet pyrkivät hahmottamaan kokonaisuuden tilanteen epämääräisyydestä ja moninaisuudesta. Hahmottaminen edellyttää koostavan hahmotusperiaatteen löytämistä. Kognitiivisten haasteiden ohella jännitteiseksi tilanteen tekevät nimenomaan ryhmäkokemusta ohjailevat emotionaaliset pohjavirrat, ja niitä erityisesti jatkossa on tarkoitus tarkastella.

Bion siis toteaa, että suhteen luominen ryhmän emotionaaliseen elämään on aikuiselle haasteellisuudessaan samaa luokkaa kuin on vauvalle hänen yrityksensä luoda suhde äidin rintaan (ks. ed. 1.2). Bion jatkaa, että ryhmässä jäsenten kokema regressio kertoo siitä, että tässä on epäonnistuttu. Ymmärrän tämän siten, että jäsenten on *erittäin vaikea kokea ryhmä ravitsevia ja hoitavia funktioita tarjoavana objektina* – vaikka kyseessä olisi ryhmä, jonka siihen osallistuvien ymmärryksen mukaan tulisi nimenomaan olla ”hoitava”. Kuten Bion pohtii, jäsenillä näyttäisi ennemminkin olevan kaikki syyt päätellä, että ryhmä entisestään horjuttaa heidän psyykkistä tasapainoaan (Bion 1961, 181–182). Objektsuhdeteoreettisesti ajatellen ryhmän jäsen siis pyrkii luomaan suhteen ryhmään ”hyvänä rintana” – siis keskeisiä hyvinvointiin liittyviä funktioita tarjoavana osaobjektina. Mutta tämä yritys tuntuu epäonnistuvan, ja silloin muodostuu suhde ryhmään ”pahana rintana”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita välttämättä sitä, että suhde ”hyvään rintaan” täysin menetettäisiin; sen sijaan voi syntyä *primitiivinen triadinen suhde*. Objektin ”pahuus” voi silloin olla seurausta varhaiseen oidipaaliseen tilanteeseen liittyvästä fantasiasta, jossa vauva/ryhmän jäsen tuntee jäävänsä hedelmällisen parisuhteen ulkopuolelle tai joutuu todistamaan käsittämätöntä, tuhoisaa vuorovaikutusta. Tilanteessa voi siten olla tavallaan kaksi sisäkkäistä triadista suhdetta. (Tästä

ks. Klemelä 2012 ja Kurkela 2013.) Primitiivisen triadisen suhteen lähtökohta on fantisoitu primitiivinen hyvä objekti – äidin rinta yliveraisen hyvänä osaobjektina (ks. Money-Kyrle 1971; Kurkela 2013). Kuitenkin primitiivisissä fantasioissa sillä jatkuvasti on siis taipumus muuttua pahaksi rinnaksi esimerkiksi hylkäävänä tai tuhoutuvana tai yksilön nielevänä ja tuhoavana objektina. Kaikissa näissä kauhufantasioissa subjekti tuhoutuu. (Kuva 2.)

Kuva 2. Primitiivinen triadinen suhde.

3.2 Perususkomustilat defenseseinä

Hämmäntävässä ryhmätilanteessa Bionin mukaan menetetään ”yksilöllisen erillisyyden” taju, minkä myötä hämärtyy myös kyky havaita, että ryhmä koostuisi erillisistä yksilöistä (ks. ed. 1.2). Jos regressiivisessä osaobjekti-hahmotuksessa jostain syystä heräisi tietoisuus siitä, että ryhmä koostuukin erillisistä yksilöistä, seurauksena Bionin mukaan olisi psykoottinen paniikki. Tätä vastaan ryhmä luo perususkomustilan. Bion (1961, 160) kirjoittaa: ”– – perususkomukset auttavat antamaan muodon ja merkityksen kompleksiselle ja kaaottiselle emotionaaliselle tilalle – –”. Luonteenomaista tässä on siis hahmotus, jossa jäsenet ovat menettäneet yksilöllisen erillisyytensä ja muodostavat tältä pohjalta fantasiaperusteisesti toimivan ryhmän.

Perususkomustila ei tue ryhmän kehitystä. Bion (1961, 163) jatkaa: ”Lyhyesti, olipa mikä tahansa perususkomus aktiivisena, tarkastelu paljastaa tuon emotionaalisen tilan osatekijöiden liittyvän niin läheisesti fantasioihin, jotka ovat ominaisia [klassista oidipaalista konstellaatiota] varhaisemmille ahdistuksille, että ryhmä on, ahdistuksen paineen kasvaessa liian suureksi, pakotettu turvautumaan defensiiviseen toimintaan.” Bion toteaa (mts. 181–185), että ryhmässä havaittavia tyypillisiä psykoottisia defensesejä ovat lohkominen ja projektiiviset mekanismit, erityisesti projektiivinen identifikaatio. Esimerkiksi tarve parinmuodostukseen nousee pohjimmiltaan psykoottisesta ahdistuksesta, joka liittyy primitiivisiin oidipaalisiin konflikteihin ja niille tyypillisiin osaobjektisuhteisiin. Tämä ahdinko ajaa jäsenet etsimään liittolaisia. Freudin kuvaama perhekonstellaatio voi ilmetä vasta kehittyneemmässä ryhmässä. Parinmuodostus-perususkomustila ei kuitenkaan pitemmän päälle onnistu suojelemaan psykoottiselta ahdistukselta. Siksi se yritetään korvata toisella

perususkomuksella, esimerkiksi taistelu-pakouskomuksella. Sen yksilön sivuuttava luonne ja kyvyttömyys pelastaa ryhmä primitiiviseltä kantanäyltä vapauttaa jälleen ahdistuksen ja tarpeen taas vaihtaa perususkomusta. (Mts. 163–165.)

Bionin mukaan alkavassa ryhmässä *siis resonoituvat varhaiset osaobjektit ja niitä koskevat tiedostumattomat fantasiat. Ne synnyttävät psykoottista ahdistusta ja aktivoivat defenssit, jotka ovat tyypillisiä psykoottisesti kokevalle yksilölle.* Kyse on siis tyypillisestä analyttis-terapeuttisen työskentelyn mahdollistavasta transferenssi-ilmioistä, mutta sama ilmiö toistuu myös muissa yhteyksissä ja silloin usein analysoimattomana ja vailla kokemuksia ja toimintaa rajaavia turvallisia rajoja. Ryhmä pyrkii järjestelemään jaetun objektisuhdemaailmansa perususkomustilojen avulla siten, että ahdistus minimoituisi. Koska perususkomustilat eivät toimi täydellisesti tässä roolissaan, syntyy defensiivinen liike perususkomustilasta toiseen. Kussakin perususkomustilassa dominoi tietty defensiivinen objektisuhdemalli ja siihen liittyvä affektitila. Esimerkiksi, ryhmä (subjektina) voi kokea objektin vainoavaksi ja itsensä joko voimalliseksi tai heikoksi, ja valitun fantasian mukaisesti objektia vastaan joko hyökätään tai sitä on paettava. Tällöin ryhmässä päällimmäisenä näyttää vallitsevan viha ja tuohtumus, ehkä jopa raivo, tai sitten fantisoidun objektin aiheuttama pelko tai ahdistus. Viimeksi mainittu voi johtaa lamaanukseen ja siirtymiseen riippuvuusryhmän strategiaan, jossa esimerkiksi analyttikko tai ryhmän ns. kapinajohtaja idealisoidaan pelastavana johtaja-objektina.

Edellä puheena ollutta voi valottaa Bionin kuvauksella, jossa kerrotaan ryhmän välinpitämättömyyden kohteeksi joutuneesta naisesta. Bion kertoo, että yksilöanalyysissä hän arvioisi kyseisen naisen tämän käyttäytymisen perusteella neurootikoksi mutta ryhmässä sama käyttäytyminen sai hänet ajattelemaan, että kyse on psykoottisen tason ilmiöstä. Bionin mukaan nainen koki ryhmän objektiksi, jonka hän oli syömisfantasiassaan repinyt palasiksi (erillisiksi yksilöiksi). Ryhmän toiset jäsenet puolestaan pyrkivät ”paranemaan” etäännyttämällä itsensä ryhmän ongelmista (kuten syyllisyydestä, joka oli projisoitu naiseen). He myös sanoutuivat irti kaikesta naiseen kohdistuvasta vastuuntunnosta, mikä tapahtui sijoittamalla ryhmän jäsenten hyvät persoonallisuuden osat analyttikkoon. Näin, kuten Bion toteaa, ryhmän fantasioissaan kokema ”hoito” oli itse asiassa ”yksilöllisestä erityisyydestä” luopumista ja ajautumista psykoottiselle tyypilliseen depersonalisaatioon. Perususkomusterminologiassa tämä tarkoittaa riippuvuusryhmän aktivoitumista. (Bion 1961, 181–184.)

Se, että yksilö tai ryhmä nojautuu defensiin, on nähdäkseni pohjimmiltaan ilmentymä toivosta ja pyrkimyksestä parempaan. Se, mitä yleensä kutsumme defenssiksi, ei kuitenkaan toimi parannuskeinona, mistä edellä kuvattu tapahtuma käy esimerkkinä. Siksi tarvitaan psykoanalyttista tulkintaa. Onko sitten perususkomustila defensi vai defensiivisten operaatioiden tulos? Vai defensiivisten operaatioiden kokonaisuus? Uskoakseni se voidaan nähdä kaikilla näillä tavoilla. Se on defensi ryhmän kokemaa kauhua vastaan. Toisaalta se rakentuu defenssien, kuten lohkomisen ja projektiivisten operaatioiden, soveltamiselle sisäisiin objektisuhteisiin. Tällaiset tiedostamattomasti rakentuneet objektisuhteet voidaan sitten dramatisoida ulkoisella näyttämöllä. Edelleen objektisuhdeteorian näkökulmasta, defensiivisten operaatioiden avulla pidetään yllä objektisuhdeparien kokonaisuutta, joka muistuttaa rajatilapersonallisuuden integroitumaton rakennetta.

Bion kiteyttää mielestäni erinomaisesti ”kolmannen” perususkomusteoriansa *Re-View*-luvun sivulla 189, jossa hän toteaa, että perususkomustilat ovat luonteeltaan defensiivisiä reaktioita, joiden tehtävänä on suojella ryhmän jäseniä varhaisten fantisoidujen osaobjektisuhteiden herättämältä psykoottiselta ahdistukselta. Tuollaiset varhaiset osaobjektisuhteet ja niihin

liittyvä ahdistus vaikuttavat pohjimmaisena lähtökohtana kaikessa ryhmäkäyttäytymisessä. Bion luonnehtii perususkomustilaa myös emotionaalisten ylläkkeiden lähteenä ja emotionaalisenä tilana. Perususkomustila voidaankin nähdäkseni kuvata myös Kernberg-ryhmän muotoileman subjekti–objektisuhdemallin avulla. Onhan siinäkin suhdetta värittävä emotio keskeinen osatekijä.

Käsitys osaobjektiryhmästä on siis pääosin tietoisuuden ulkopuolelle jäävä fantasia. Yleensä sen rinnalle rakentuu ryhmästä käsitys, joka on ”rationaalinen”. Samalla kuitenkin syntyy näiden kahden hahmotuksen välinen jännite – mutta myös toisiaan ruokkiva suhde, joka parhaimmillaan voi olla luova.⁷

3.3 Ryhmä psykoottisen ahdistuksen lähteenä

Millaisia ovat ne primitiiviset objektisuhdefantasiat, jotka synnyttävät psykoottista ahdistusta? Mitä ryhmässä lopulta pelätään? Millaisia ovat ne katastrofaalisilta tuntuvat pohjimmaiset näkymät (Z), jotka pakottavat valitsemaan defensiivisen perususkomustilan? Tarkastellaan näitä kysymyksiä vähän tarkemmin.

Bion (1961, 184–185) luonnehtii, kuinka hänen ryhmänsä ajautui ”kaikissa ryhmätilanteissa hyvin yleisesti havaittavaan olotilaan”, jolle ovat luonteenomaisia lyhyet repliikit, pitkät hiljaisuudet, ikävystyneet huokaukset ja epämurkuvuutta ilmaiseva liikehdintä (tämä olisi defensiivinen X-tila). Bion toteaa, että ryhmä saattaa sietää tällaista loputtoman kauan. Protesteista huolimatta ”tämä monotonisuus näyttää olevan pienempi paha kuin toimet, jotka sen lopettaisivat”. Bionin mukaan tässä on kyse lohkomisesta ja depersonalisaatiosta. Eli on kysyttävä: mikä on se ”suurempi paha” Z, joka estää ryhmää lopettamasta esimerkiksi juuri tuollaisen Bionin kuvaaman ikävystyneisyyden ja epämurkuvuuden tilan?

Z-katastrofiksi kutsumani fantisoitu näkymä liittyy Bionin mukaan varhaisiin osaobjekteihin. Millaisia ovat psykoottista ahdistusta synnyttävät fantisoidut osaobjektisuhteet? Ottaakseni muutaman esimerkin, Klein kuvaa varhaisissa kirjoituksissaan (esimerkiksi Klein 1935, 145–146), kuinka vauva projisoi omat sadistiset impulssinsa kohteisiin, jotka hän myös sisäistää. Tämän seurauksena vauva kohtaa mielensisäisesti aktuaalisesti vaarallisia objekteja – ahdistavia vainoajia, jotka saattavat raastaa ulos hänen sisustansa, pilkkoa hänet, myrkyttää hänet tai muuten tuhota hänet sadistisesti. Nämä psykoottisen ahdistuksen muodot ja niitä seuraavat defenssit muodostavat paranoidisuuden ytimen, toteaa Klein. Klein (1932, 334) mainitsee myös primitiivisen yhdistyneen vanhempikuvan (*combined parent imago*) psykoottista ahdistusta aiheuttavana destruktiivisena sisäisenä objektina. Susan Isaac (1935) raportoi erään naisen psykoottisesta ahdistuksesta, joka liittyi fantasiaan, että hänen suolistonsa oli (ulkoisessa todellisuudessa saippuan palasena ja peräruiskeena ilmenevän) peniksen hyökkäyksen kohde. *Näin ajatellen psykoottiseen ahdistukseen liittyvät sadistisesti vainoavat ja tuhoavat fantisoidut osaobjektit, ja oletukseni on, että ne ohjaavat myös ryhmän hahmottamista primitiivisenä objektina.*

Bion ilmoittaa Kleinin sadististen fantasioiden keskeisyyteen perustuvan näkemyksen oman ajattelunsa pohjaksi esimerkiksi kirjoituksissaan vuosilta 1957 (266–267) ja 1959 (308), joissa hän käsittelee psykoosia ja siihen liittyviä ahdistuksia. Esimerkiksi annihilaatiokokemus seuraa psykoottista toimintaa, jossa destruktiiviset impulssit dominoivat. Kernberg-ryhmän objektisuhdeteorian valossa: psykoottisessa fantasiassa joko objekti tai subjekti esiintyy subjekti–objektisuhdeparin sadistisena ja tuhoavana osapuolena, ja vastaavasti toinen osapuoli on sadistisen kidutuksen ja tuhoutumisen kohde.

Winnicottin (1960, 591) mukaan ”egon keskeisen ytimen” altistuminen loukkaukselle synnyttää psykoottisen ahdistuksen (*impingement*, ks. esim. Kurkela 2004). Tällaisissa varhaisissa vauvan ja äidin välisissä tilanteissa, *joissa äidin holding-funktio ei toimi*, herää psykoottinen annihilaatiokauhu, johon liittyy tunne olemisen jatkuvuuden katkeamisesta ja katastrofaalisesta hajoamisesta. Winnicott (1965, 86) luonnehtii tuollaista tilaa myös mielen organisaation romahduksena, disorientoitumisena, depersonalisaationa, ikuisen putoamisen kokemuksena, todellisuuden tunnun katoamisena ja kykenemättömyytenä olla suhteessa objekteihin. Kernberg tähdentää primitiivisen oidipaalisuuden suhteen kohtaamiseen sisältyvää kauhun potentiaalia. Varhaiseen kantanäkyyn liittyy shokki, primitiivisimmät triadisot suhteet aiheuttavat annihilaatiokauhua. (Kernberg 2001, 615.)

Bion ja myös esimerkiksi Ganzarain kuvaavat, kuinka ryhmässä ”skitsoidinen positio” (Bion) tai ”hypomaaninen tila” (Ganzarain) liittyvät primitiivisiin, ahmimiseen ja sisään ottamiseen liittyviin fantasioihin, joissa hyvä objekti on tuhattu. Ahneudesta syntyvät tuhofantasiat herättävät vaikeasti kestettäviä depressiivisiä tunteita, ja siksi niiltä on suojauduttava (siis palautumalla takaisin skitsoparanoidiseen tilaan tai maanisen defenssin turviin). (Bion 1961, 185; Ganzarain 1989, 89–103.)

Summa summarum, Bionin tarkoittaman, ryhmässä heräävän psykoottisen ahdistuksen lähteitä ovat lohkomiseen ja projektiivisiin prosesseihin perustuvat sadistiset osaobjektit ja niihin liittyvät, lähtökohtaisesti tiedostumattomat tuhoutumis- ja tuhoamisfantasiat. Niihin liittyy erittäin ahdistavia kokemuksia, kuten olemisen jatkuvuuden tunteen katkeamisen tunnetta, shokki, kadotuksen, hajoamisen, putoamisen, sekavuuden ja kauhun tunteita sekä ahneutta, kateutta ja vaikeutta olla suhteessa. Voidaan siis ajatella, että siinä määrin kuin ryhmä hahmotetaan primitiivisenä osaobjektina, jonka *holding-funktio* on fantasioissa romahtanut destruktiivisten voimien vaikutuksesta, erityisesti primitiivisten oidipaalisuuden fantasioiden seurauksena, ryhmä voidaan hahmottaa psykoottisen kauhun potentiaalisena lähteenä.

3.4 Ryhmän hahmottaminen

Kuten Bion toteaa, yritys luoda suhde ryhmän emotionaaliseen elämään on aikuiselle haasteellisuudessaan samaa luokkaa kuin on vauvalle yritys luoda suhde äidin rintaan. Haaste liittyy käsittääkseni niihin edellä esillä olleisiin emotionaalisiin muistumiin, jotka ovat peräisin varhaisista kokemuksista äiti-osaobjektin kanssa. Tässä lienee kyse myös toivon menettämisen pelosta. *Toivo liittyy siihen, että hyvä objekti on olemassa ja että se on tämä ryhmä. Ja toivottomuus valtaisi mielen, jos ryhmä hajoaisi tai hylkäisi*. Siksi on välttämätöntä saada tilanne hallintaan, irralliset palaset on kudottava yhteen. Tämä tarkoittaa muun ohella riittävän yhtenäisen sisäisen mielikuvan luomista kaikesta siitä, mitä on läsnä – kuten ryhmän muista jäsenistä, analyttikosta ja itsestä sisällytettynä osana tilannetta.

Usein alkavassa ryhmässä joku ehdottaakin, että jokainen esittelisi itsensä – kertoisi ainakin etunimensä. Tällä pyritään vähentämään kaoottisen tuntemattoman herättämää pelkoa, vaikka ryhmä mielellään rationalisoi sen toisin. Kierros ehkä käydään tai aikomus kuivuu kokoon (kuten Bionin ryhmässä, ks. Bion 1961, 144). Vaikuttaa usein siltä, että – vaikka olo ryhmässä saattaa ainakin hetkeksi helpottua – nimien tai muun kognitiivisen aineksen muistaminen on suhteellisen vähäistä esittelyn jäljiltä.

Loppujen lopuksi tarkoitus ei alkavassa ryhmässä ehkä olekaan oppia tuntemaan toisia yksilöinä perinteisessä mielessä vaan yksinkertaisesti löytää toisista *jotain samanlaista*, joka voisi auttaa hallitun kokonaisuuden luomisessa. Tilannetta värittävä hajanaisuus, epätietoisuus, hallitsemattomuus ja tuntemattomaan liittyvä pelko ajavat etsimään tuttua,

samankaltaisuutta, liittolaisuutta – toisia, jotka edes jotenkin muistuttaisivat itseä, jakaisivat jotain yhteistä. Yhdistävien tekijöiden löytyminen koetaan riemullisena, erottavat tekijät ohitetaan. Pyrkimys kognitiivisen kokonaisuuden hahmottamiseen ei kuitenkaan ole päämäärä vaan väline: hahmottamisella pyritään osaltaan varmistamaan emotionaalinen kokemus siitä, että ryhmä mielensisäisenä objektina ei ole hajoamassa eikä yksilönä olla jäämässä sen ulkopuolelle. Ryhmälle etsitään yhteistä nimittäjää, johon hahmotus ryhmästä kokonaisuutena voisi perustua. Emotionaalinen yhteinen nimittäjä koetaan erityisen arvokkaana ("Sinä ajattelet/tunnet samalla tavalla!"). Pyrkimys on pelastaa ryhmä perustason hyvänä objektina ja itsensä osana sitä. Hypoteesini siis on, että ryhmän jäsenet kokevat pohjimmaisiksi tehtäväkseen tavoittaa tila (X), jossa ryhmän voisi ajatella tarjoavan hyvälle rinnalle ominaisia psyykkisiä funktioita. Ja vastaavasti he kaikki keinoin pyrkivät välttämään tilaa, jossa he joutuvatkin kohtaamaan ryhmän vaikeasti hallittavana, hajanaisena, destruktiivisena, pahana rintana erilaisine seurauksineen (Y–Z). Kyse on siis varhaisimmasta triadisesta suhteesta (ks. kuva 2 edellä).

3.5 Lisähuomioita primitiivisistä osaobjekteista

Primitiivinen osaobjektisuhde voi olla positiivisesti tai negatiivisesti väritynyt. Rinta, penis ja subjekti voivat olla kuvassa mukana keskinäisessä vuorovaikutuksessa hyvää synnyttävänä tai tuhoa ja kauhua kylvävinä. Tässä valossa *primitiivisen objektisuhdefantasian herääminen ryhmässä merkitsee primitiivisen triadisen suhteen aktivoitumista, jossa keskeisiä psykofyysisiä tukifunktioita edustavat varhaiskantaiset osaobjektit tai niiden yhdistelmät näyttelevät keskeistä roolia läsnä- tai poissaolevina, tarjoavina tai estävinä.* (Tästä ks. myös Money-Kyrle 1968; 1971; Kurkela 2013.)

Bionia mukaillen otan lähtökohdaksi sen, että suhde ryhmään on ensisijaisesti suhde primitiiviseen rintaan. Jo Money-Kyrle 1950-luvun alussa totesi, että ryhmän jäsenet tiedostamattomasti kokevat ryhmän hyvinä tai pahoina vanhempina (Scheidlinger 1982, 75 ja Ganzarain 1989, 70). Myöhemmin monet kirjoittajat ovat kommentoineet ryhmää hyvänä ja pahana äitinä.⁸ Yksi keskustelu on koskenut sitä, representoituuko ryhmä alunalkujaan pahana, johon on luotava idealisoiva defensiivinen suhde, vai onko kyseessä suhde hyvään objektiin. Scheidlinger (mts. 86) näyttää kallistuvan kannalle, että ryhmän jäsen samastuu ryhmäkokonaisuuteen tiedostamattomana toiveenaan näin luoda varhainen, konflikteista vapaa suhde tarpeet tyydyttävään objektiin. Ganzarain puolestaan tuo suhteen ”pahaan äitiin” voimakkaammin esiin. Omasta puolestani näkisin, että molemmat näkemykset ovat mukana. Ryhmän jäsen haluaa luoda varhaisen, konflikteista vapaan fantasiasuhteen ryhmään tarpeita tyydyttävänä objektina. Mutta samaan aikaan primitiivisen sadistisesti tuhoavat, ”pahaan rintaan” liittyvät fantasiasuhteet uhkaavat ideaaliobjektia. Tämä synnyttää tarpeen suojella sitä. Sen seurauksena syntyy ikään kuin toinen ”hyvä objekti” – defensiiviseen idealisaatioon perustuva ”hyvä ryhmä₂”, jonka tehtävänä on peittää primitiivinen paha ryhmä. Nähdäkseni ryhmän idealisointi tällä tavalla defensiivisesti ilmenee perususkomustiloina, joissa jotain idealisoidaan.

Suhde rintaan primitiivisenä osaobjektina merkitsee ennen kaikkea suhdetta psyykkisesti keskeiseen funktioon – esimerkiksi ruokkimiseen, myrkyttämiseen, rakastamiseen tai vihaamiseen (Bion 1959, 311–312). Kun suhde ryhmään syntyy, rakentuu siis suhde primitiivisesti värityneisiin funktioihin, mikä jäsenissä herättää voimakkaita emootioita ryhmää kohtaan. Jotta primitiivinen, hyvänä koettu funktio olisi olemassa ryhmätilanteessa, *täytyy olla ryhmä*, siis jonkinlainen kokonaisuus eikä vain joukko nälkäisiä tai sofistikoituneesti erillisiä jäseniä. *Ryhmän kokeminen hajanaisena merkitsisi yhteyden puuttumista primaariin hyvään funktioon* – varhaisimpien objektisuhteiden tasolla kyse olisi

siis hyvän rinnan hajoamisesta. Ja se taas merkitsisi suhdetta sadistisia funktiota edustavaan objektiin tai sadistista itsekokemusta. Tämä merkitsee Winnicottin terminologiassa *holding*-funktion epäonnistumista ja sen myötä ”egon keskeisen ytimen” altistumista loukkaukselle (*impingement*, ks. luku 3.2). Tällöin uhkaa annihilaatio, olemisen jatkuvuuden katkeamisen tunne psykoottista kauhua tuottavana. Samalla heräävät destruktion ja sadismin täyteiset fantasiat ja vihamielinen suhtautuminen sisäisiin ja ulkoisiin realiteetteihin. Tämä puolestaan johtaa defensiivisen perususkomustilan aktivoitumiseen, jolla pyritään estämään fantisoitu psyykinen romahtaminen. Eli strategia on selvä: pidetään ryhmä (rinta) kokonaisena, niin itsekin pelastutaan. On siis hyvä syy uskoa, että ryhmä on olemassa muutenkin kuin vain yksilöiden muodostamana keräymänä (*aggregate*).

Lyhyesti objektisuhdeteorian sanoin ilmaistuna, uhkaava Z-visio muodostuu pohjimmiltaan hajoavasta hyvästä rinnasta, tähän assosioituvista aggressioista ja niiden myötä seuraavasta subjektin tuhoutumisesta.

3.6 Perususkomustila ”hyvän” ryhmän defensinä

Muistutan lukijan mieleen edellä esillä olleen Bionin raportoiman ryhmäkokemuksen, jossa nainen koki repineensä ryhmän hajalle ja ryhmä puolestaan projisoi hyvät puolet itsestään analytykkoon ja vetäytyi depersonalisaatiota muistuttavaan defensiiviseen riippuvuusperususkomustilaan. Tilannetta voisi tulkita esittämäni pohdiskelun valossa edelleen siten, että ryhmän jäsenten pyrkimys luoda suhde ravitsevaan ja parantavaan ryhmään, siis hyvän rinnan tarjoamaan funktioon, epäonnistui. Ryhmän jäsenet eivät siis tunteneet koostuvansa hoitavana rintana. Tämän epäonnistumisfantasian aggressiivista puolta ryhmässä edusti kyseinen nainen: hän oli fantasioissaan tuhonnut hyvän rinnan (tai sen edustamat funktiot) ja hän myös kantoi ryhmän hänelle delegoimaa syyllisyyttä. Muut puolestaan pyrkivät varmistamaan uhatun hyvän ryhmän yhtenäisyyden. Niinpä he irtisanoutuivat ryhmää hajottavasta aggressiivisuudesta ja syyllisyydestä, mikä tapahtui näiden puolien projisoimisena naiseen ja hänen eristämisen myötä. Ryhmän yhtenäisyyttä tavoiteltiin siis depersonalisaatiolla, jotta ryhmä jäsenten yksilöllinen erilaisuus ei murentaisi toivottua ”hyvää” ryhmää. Tämä edellytti myös yksilöllisten (ja siksi hajottavien) hyvien puolien projisoimista pois ryhmän jäsenistä – tässä tapauksessa Bioniin analytykkona. Projisointi palveli pyrkimystä ryhmän yhtenäisyyden säilyttämiseen kahdella tavalla. Yhtäältä se loi ryhmään sisäistä yhtenäisyyttä, kun yksilölliset piirteet entisestään vähenivät. Toisaalta sitä, mikä ryhmässä oli hyvää, ei kuitenkaan menetetty: projektiolla varmisteltiin ryhmän säilymistä hyvänä rintana, kun idealisoitu analytykko kaiken hyvän lähteenä sai vastuun ryhmän ”hoitamisesta”. Hänen siis oletettiin edustavan ja toteuttavan ryhmän/rinnan holding-funktiota, ja tällaisessa roolissa hän saattoi saada jumalaiset mittasuhteet (ks. esim. Bion 1961, 38, 147–148).

Pelko ”hyvän” ryhmän hajoamisesta ja psykoottisesta romahduksesta pyritään siis hoitamaan ryhmää idealisoivalla perususkomustilalla (eli luomalla ”hyvä ryhmä₂”). Mutta kuten Bion toteaa, aktiivinen perususkomustila ei kykene estämään psykoottisen ahdistuksen – romahtamisen pelon – uudelleen heräämistä. Siksi apua etsitään toisista perususkomustiloista, siis toisenlaisista defensiivisistä subjekti–objektisuhteista, joissa ryhmä toimii subjektina ja joita värittävätkä toisenlaiset emootiot. Eli ryhmä toimii kuten Kernbergin ja hänen kollegojensa kuvaama rajatilaisesti organisoitunut persoonallisuus, jonka aktuaaliset objektisuhteet ja niihin liittyvät itseä koskevat representaatiot voivat vaihdella hyvinkin nopeasti (Kernberg 2012; Clarkin 2006; ks. myös Kurkela 2013).

Olen tähän asti tarkastellut ryhmää lähinnä objektina. Ryhmän yhtenäisyyspyrkimykset viittaavat myös ryhmään subjektina. Ne rajoittavat yksilön mahdollisuuksia toimia ryhmässä – erityisesti jos primitiivinen triadisuus on voimakkaasti läsnä vaikuttavana tekijä ryhmässä. Tarkastelen tätä seuraavaksi.

4 Subjekti ryhmässä, ryhmä subjektina

4.1 Subjekti osana ryhmää

Ryhmätilanne on monimuotoinen ja hämmentävä. Jonkinlainen samanlaisuuteen perustuva ryhmän yhtenäisyys voidaan kuitenkin tavoittaa, kun ryhmä hahmotetaan riittävän viitteellisellä tasolla. Haaste siis helpottuu, kun ryhmä sisäistyy epäyksilöllisten tekijöiden muodostamana kokoumana, eli kun osapuolet on riisuttu eroja tuottavista yksilöllisistä piirteistään. Näin muodostuu epäyksilöllisistä hahmoista koostuva primitiivinen ryhmäobjekti. Kutsun sitä paremman puutteessa *kokoumaryhmäksi*. Lyhyesti, kokoumaryhmä koostuu yksilöllisistä eroista riisutuista jäsenistä, jotka toimivat yhdensuuntaisesti ryhmän olemisen jatkuvuuden varmistajina. Käsitykseni on, että ryhmän jäsenten primitiivisessä emotionaalisessa maailmassa kokoumaryhmä on välttämätöntä pelastaa, jotta muu toiminta ryhmässä olisi ylipäättään mahdollista. Se muodostaa jokaisen ryhmän regressiivisen perustan.

Kokoumaryhmätason mielenmaisemassa vaeltavat primitiiviset projektiiviset objektit. Se on epätarkka, häilyvä ja fantasiantäyteinen kuten äiti pikkuvauvalle. Mutta epäselvä ja fantasiantäyteinen on myös jäsen itselleen representoituvana kokoumaryhmän osasena. Tällä tasolla ryhmän jäsen on menettänyt kontaktin myös omaan yksilöllisyyteensä – ei vain ryhmän muiden jäsenten yksilöllisyyteen.

Ryhmäkokemuksen tasolla on tärkeää, että kokoumaryhmätason ”käyttöteoria” ei horju. Sen ydin on se, että ”kaikki ovat samanlaisia”, epäyksilöllisiä. ”Käyttöteorian” horjumisen seurauksena kokoumaryhmä sisäisenä objektina alkaisi hajota, jolloin hallinnan tunne menetettäisiin, paha objekti -suhde vahvistuisi ja tilanne uhkaisi käydä vaarallisen kaoottiseksi. Kuva primitiivisen sisäisen hajoamisesta on destruktiivisena ja sadistisena visiona psykoottista kauhua herättävä. Sellaisena ryhmän hajoaminen on paljon pelottavampi visio kuin se olisi pelkkänä arjen ilmiönä ilman primitiivisiä osaobjektisuhdefantasioita. Se on maailmanlopun fantasia. Näin ajatellen voidaan erityisesti alkavassa ryhmässä kokea sadistisena kaikenlaiset pyrkimykset edistää yksilöllistä eriytyneisyyttä edellyttävää työryhmätyöskentelyä (koska se vähentää mahdollisuutta hahmottaa ryhmä yhtenäisenä).

Pyrkimys kokea kokoumaryhmä hyvänä primitiivisenä osaobjektina (hyvän rinnan tarjoamien funktioiden edustajana) on ryhmän kokemisen perustaso. Siksi kokoumaryhmän suojeleminen – ryhmän sisäinen samanlaisuus ja yhdensuuntaisuus – on keskeistä. Niin kauan kuin kokoumaryhmä tuntuu olevan turvassa, ryhmän jäsenet sen osatekijöinä ja myös siihen suhteessa olevina subjekteina ovat turvassa. Näin näyttäisi tapahtuvan, vaikka samalla yksilöt joutuvat luopumaan monista omista puolistaan yhtenäisyyden ja ”yhteisen hyvän” nimissä.

Neuroottisen tai ns. normaalin persoonallisuusrakenteen omaava ryhmän jäsen on suhteellisen integroitunut subjekti omaa itseä koskevana representaationa. Myös objektipuoli on koostunut ja organisoitunut. Tällainen rakenne tuo levollisuutta, jatkuvuutta ja järjestystä elämään. (Tästä tarkemmin, ks. Kurkela 2013.) Kuitenkin arjessa monien erillisten ja sofistikoituneiden subjekti–objektisuhteiden ylläpitoyritys voidaan joskus kokea eräänlaisena integroituneen subjektin repeytymisenä. Puhutaan työelämän ”repivyydestä” ja kerrotaan, että työpäivän jälkeen ollaan ”ihan hajalla”. Ihminen kokee päivän mittaan välttämättömäksi ”revetä” joka

suuntaan, eli aktivoida aina vain uusia vaativia subjekti–objektidyadeja, mikä jatkuessaan ei ehkä enää tarjoa mahdollisuutta koostuneen subjektiuden kokemiseen. Tällöin ”massoittaminen” voi muodostua defenssiksi: enää ei kohdata yksilöllisiä ihmisiä ja tilanteita vaan pelkästään ”sitä yhtä ja samaa”, eli hallinnan tunne säilytetään melko regressiivisen subjekti–objektimallin avulla. Silloin tavallaan lähestytään kokemusta kokoumaryhmästä, jossa ei ole yksilöllisiä eroja.

Vaikka kokoumaryhmän suojelemisella pyritään eroon ongelmasta, tilanne pysyy ongelmallisena. Yksilöllisyytensä menettänyt jäsen hahmottaa tiedostamattomassa objektisuhde-fantasiassaan itsensä kokouman osaksi. Tämä arvatenkin hämärtää subjektin ja objektin (kokoumaryhmän) välistä erillisyyttä. Itsensä kadottanut kokoumaryhmän jäsen on tavallaan joutunut ryhmäobjektiin, objekti on nielaissut subjektin. Tuo nielevä primitiivinen kokoumaryhmäobjekti on altis vahvoille, polarisoiville projektiivisille prosesseille ja hahmottuu siksi helposti myös ”pahaksi” varhaiseksi objektiksi – pahan äidin vatsaksi, vaginaksi tms.. Jäsen saattaa olla kokoumaryhmän sisällä vastaavasti kuin Kleinin olettama vauva on fantasioissaan äidin vatsassa, mikä voidaan kokea paitsi autuaaksi tilaksi, myös joutumiseksi primitiivisen pedon sisään totaalisten kauhujen keskelle, jossa subjekti tuhoaa syntymättömiä vauvoja ja isän hedelmällisiä peniksiä vääjäämättömälle kostolle altistavalla tavalla. Siksi välttämättömäksi koettu sulautuminen ryhmään edellyttäneen defensiivistä idealisointia. Ryhmäobjekti on edelleen nielevä, pelottava, arvaamaton ja voimakas Moolokin kita (vältelytila *Y*), mutta se peitetään defensiivisesti idealisoidulla ”hyvällä” ryhmäobjektilla (luodaan ”meidän ryhmä”, ”hyvä ryhmä₂”, tavoiteltu tila *X*). Kokoumaryhmä ideaalisena tilana jää fantisoiduksi haaveeksi. Sellaisena se kuitenkin elää *ryhmän sisäisenä realiteettina*. Sen sijaan defensiivisesti idealisoitu ”hyvä ryhmä₂” on myös *ulkoisesti reaalisesti havaittavissa* (esimerkiksi juuri perususkomustiloihin liittyvänä käyttäytymisenä).

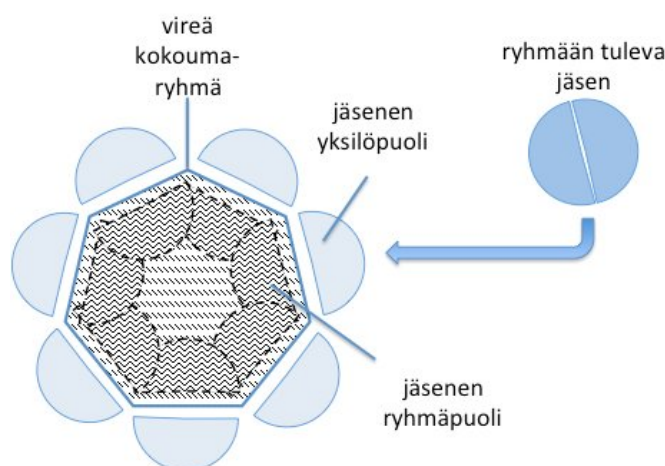
Ryhmän pyrkimys riittävän viitteellisesti hahmotettuun kokoumaobjektiin tähtää ryhmäytymiseen. Se luo edellytyksiä primitiivisen ”hyvä me” -fantasian ylläpitämiselle. Turvallisuuden ja hallinnan toivo herää, kun läsnäolijat eivät hahmotu ulkopuolisena uhkana vaan ovat osa ”meitä”. Jäsenet vahvistavat eksklusiivista samanhenkisyttä. Kokoumaryhmätoiveesta seuraavat toimet on yleensä vahvimmin havaittavissa alkavassa ryhmässä. Uskoakseni se kuitenkin vaikuttaa tiedostamattomasti myös muissa ryhmissä – ja osaryhmissä. Pohjimmiltaan kokoumaryhmä varmistaa, että yksilöistä tulee ryhmän jäseniä ja ryhmästä heidän ryhmänsä. Kokoumaryhmä fantisoituna pysyy kaiken hyvän lähteenä, mutta koko ajan sen rinnalla väijyy pahuus. Kokoumaryhmässä erilaisuus on pahuutta.

4.2 Ryhmä subjektina

Jos ryhmä hahmotetaan edellä luonnostellulla tavalla, voimme tarkastella ryhmää myös subjektina. Ajatukseni on, että *kokoumaryhmä subjektina muodostuu ryhmän jäsenten varhaiskantaisissa psyyken kerrostumissa jäsenten jakamana fantasiaobjektina*. Toisin sanoen, kokoumaryhmä subjektina muodostuu ennen kaikkea ryhmän jäsenten psyyken regressiivisistä puolista, jotka eivät edusta jäsenten elämän varrella kehittyneitä yksilöllisiä ja erottavia piirteitä. Tällaista mielen puolta voi Bionia (1961, 95, 131, 168) lainaten kutsua ihmisen tiedostamattomaksi *groupishness*-puoleksi tai *ryhmäminäksi*; ihmisen yksilöllisyyttä edustava puoli on, kuten Bion toteaa, sen kanssa pysyvässä sotatilassa. Freud (1921, 77–78) antaa sangen dramaattisen luonnehdinnan ryhmästä, joka nähdäkseni häilyy kokoumaryhmän ja sitä suojelevien defenssiiden säätämässä emotionaalisissa, kognitiivisissa ja toiminnallisissa tiloissa. Hän toteaa mm., että ”– – ryhmä on impulsiivinen, epävakaa ja ärtyisä. Tiedostamaton johdattelee sitä lähes täysin. Ryhmän noudattamat yllykkeet – – ovat niin määrääviä, että mikään yksilön etua painottava näkökulma, ei edes itsesäilytys, niihin vaikuta.

Mikään ryhmässä ei ole ennalta harkittua – – ryhmä ei kykene pitkäjännitteisyyteen. – – Se tuntee olevansa kaikkivoipainen. – – Se ajattelee kuvin, jotka kutsuvat assosiativisesti esiin toisia kuvia – – ja niiden yhteensopivuutta todellisuuden kanssa ei koskaan tarkisteta minkäänlaisen järjenkäytön valossa. Ryhmän tunteet ovat aina hyvin yksinkertaisia ja liioiteltuja. Niinpä ryhmä ei koskaan epäröi tai koe epävarmuutta. Ryhmä painuu suorinta tietä äärimmäisyyksiin: jos epäily esitetään, ryhmä muuntaa sen oitis kumoamattomaksi varmuudeksi, ja vastenmielisyyden häivähdys muuttuu hurjaksi vihaksi.”

Freudin kuvaama ryhmä tuntuu olevan omalakinen olio, jonka tyyli muistuttaa monessa suhteessa vakavasta persoonallisuuden häiriöstä kärsivän ihmisen sielunelämää (ks. esim. Kurkela 2013). Tällä tasolla ryhmän jäsenet kuin yhteisestä sopimuksesta toteuttavat jotain, joka hahmottuu ryhmän tahdoksi. Tässä-ja-nyt he jakavat yhteisen motivaatiopohjan ja tavan hahmottaa affektiivisesti todellisuutta sekä löytävät yhteiset toimintatavat. Tällainen regressiivinen psyyken taso siis resonoi ryhmässä suhteellisen helposti ja se muodostaa ryhmän aktuaalisena subjektina. Ryhmälle subjektina löytyy primitiivinen, mutta riittävän luja ja yhteisesti jaettu perusta, kun yksilöllisyyden taju on riittävästi hämärtynyt (kuva 3). Jos joku ei identifioitu ryhmäsubjektiin, ryhmä yleensä pitää huolen siitä, että tuo ”eriseurainen veneen keikuttaja” tulee synnintuntoon.

Kuva 3. Primitiiviset, tiedostamattomat ryhmäminät resonoi ja muodostavat kokoumaryhmän aktuaalisena omalakisena subjektina ja objektina.

Vaikuttaa siltä, että yksilö on omalle psyyken rakenteelleen ominaisella tavalla luontaisesti ja tiedostamattaan valmis samastumaan kokoumaryhmän kanssa tavalla, joka sitoo hänet tuon rakenteen tuottamaan kokemusmaailmaan: siihen liittyvään affektivirtaan, ajatteluun ja käyttäytymiseen.

4.3 Yksilö- ja ryhmäminä

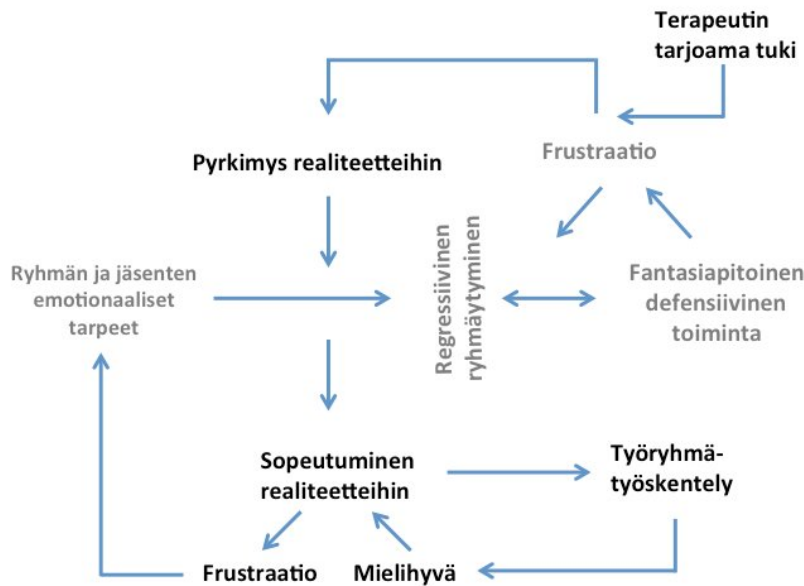
Ryhmän jäsen on subjekti suhteessa ryhmään *objektina*. Samalla hän on osa tuota objektia, ja sellaisena hän kokee kuten tuo samainen ryhmä *subjektina*. Tässä on ryhmässä olemisen peruskonflikti. Yksilö voi yrittää ratkaista sen luopumalla toisesta olemisen moodista – tai sitten kasvamalla sovittamaan ne rakentavasti toisiinsa.

Yksilö kokee kokoumaryhmän suojelemisen vaatimuksen voimakkaana ryhmässä. Siksi hän tuntee painetta suitsia älypotentiaalinsa ryhmäideologiseen toimintaan ja ”olla niin kuin

muutkin”. Kuitenkin, jos hänelle on kehittynyt suhteellisen integroitunut psyyken rakenne eikä hän ole pelkästään regressiivisesti sukeltautunut ryhmän emotionaalisen virran vietäväksi, hänen tilanteensa on ristiriitainen. Hänen tietoinen yksilöpuolensa ja tiedostamaton ryhmäpuolensa luovat todellisuudesta toisistaan poikkeavat kuvat.

Paitsi että ihminen on ryhmän jäsenenä yksilöitymätön osa kokoumaryhmää ja näin syntyvän paineen alainen, hän siis ehkä voi toimia myös yksilönä ryhmässä. Hänellä voi työryhmässä toimivana subjektina olla myös suhde yksilöistä koostuvaan ryhmään ja hän ehkä jopa voi katsoa ryhmää ulkopuolisen silmin. Eri puolet itseä ja niihin liittyvät affektit ja ajatukset vaikuttavat silloin hänessä yhtä aikaa. Hänessä vaikuttavat samanaikaisesti eritasoiset mielen rakenteet: dissosioitunut, polarisoidut ja keskeisiltä osin muun ryhmän kanssa jaetut subjekti–objektisuhdemallit sekä toisaalta integroituneemmat, yksilöllisemmät ja monivivahteisemmat subjekti–objektisuhdemallit. Ymmärtääkseni tämä tilanne on väistämätön ryhmässä, joka kehittyä kohti työryhmätilaa. Se on myös osa ryhmäpsykoterapeuttista prosessia.

Bion oletti, että työryhmätila pyrkii aina lopulta esiin. Perususkomustiloihin perustuva toiminta kun ei pitemmän päälle voi olla menestyksekkästä, sillä se ei kestä kohtaamisia realiteettien kanssa, jotka kuitenkin lopulta vaativat tulla huomioiduiksi ja joiden edustaja ja sanoittaja analyttikko ryhmässä on (ks. kuva 4). Käsitökseni on, että kokoumaryhmä fantasiaobjektina ja ryhmäytymisen perustana ei kuitenkaan katoa, ja pelko sen hajoamisesta säilyy. Tämä tulee esiin esimerkiksi erilaisissa organisaatiouudistuksissa, ehkä jo työyhteisön muuttaessa uusiin tiloihin, jolloin uusien olosuhteiden myötä kontakti kollegoihin muuttuu. Tällöin voi havaita ahdistusta ja käyttäytymistä, joka tulee ymmärrettäväksi, jos ymmärrämme kokoumaryhmärepresentaatioon kohdistuvan uhkan ja heräävien primitiivisten kolmiosisuhdeiden voiman.

Kuva 4. Prosessikuvaus ryhmän kehityksestä regressiivisistä objektisuhdemalleista kohti työryhmätyöskentelyä. Työryhmätyöskentely ei poista taustalla vaikuttavaa ja esiin pyrkivää regressiivistä ryhmäytymistä.

4.4 Ryhmän kehittyminen subjektina terapiassa

Jos voimme ajatella ryhmän objektisuhdeteoreettiseksi subjektiksi, on myös mahdollista sanoa, että ryhmä voi tulla psykoanalyysiin tai psykoanalyttiseen terapiaan. Kuten edellä puheena olleesta voi päätellä, ryhmä tulee yleensä terapiaan rajatilaista potilasta muistuttavana, kokoumaryhmää koostavana, ahdistuneena potilaana. Bion (1961, 174–175) toteaa mielestäni oikein, että kaikesta huolimatta älypotentiaali ei katoa ryhmästä. Nähdäkseni sitä kuitenkin käytetään aluksi ennen kaikkea perususkomustiloja tukevaan ajatteluun: yhteisesti jaettu primitiivinen motivaatiopohja määrää järjenkäytön rajat (erilaiset ”keisarin uudet vaatteet” käyvät tästä arjen esimerkkeinä). Toisaalta, kuten Bion (mp.) toteaa, koska ryhmä kykenee soveltamaan älypotentiaaliaan, sillä on periaatteellinen valmius vastaanottaa ja ymmärtää myös analyytikon tulkintoja. Ryhmän periaatteellinen valmius järjenkäyttöön on yksi edellytys sille, että ryhmän kanssa voi työskennellä analyytisesti menestyksekkäästi.

Ryhmän kanssa työskentelyllä on vastaavuutensa rajatilapersoonallisuuden hoidon kanssa. Rajatilapersoonallisuus voi toimia kehittyneellä *symbolisella* tasolla. Hän esimerkiksi kykenee ymmärtämään kokemuksensa asioiden tilasta symbolisena representaationa, jonka mieli muodostaa omista lähtökohdistaan. Affektiivisesti latautuneissa tilanteissa hän kuitenkin kykenee toimimaan vain *konkreettisella* tasolla. Silloin hän on täysin varma siitä, että asiat ovat juuri niin ja vain niin kuin hänestä sillä hetkellä näyttää integroitumattoman ja polarisoidun objektisuhdemallin valossa. Siksi niin rajatilapersoonallisuuden terapiassa kuin myös ryhmän kanssa tulkinnan vaativimmat osat kannattaa sovittaa ajankohtiin, jolloin affektitaso ei ole erityisen korkea.

Ryhmän primitiivisten objektisuhteiden luonne edellyttää analyytikolta samanlaista psyyken tajua ja kykyä soveltaa vastatransferenssikokemuksiaan, jota tarvitaan rajatilaisen yksilöpotilaan hoidossa. Ja vastaavasti kuin rajatilaisen potilaan kanssa, myös ryhmän kanssa edetään kohti integroituneempaa rakennetta. Tällöin aggression keskeinen tuhoava, yhteyksiä katkova ja ymmärrystä silpova vaikutus heikkenee, ja erilaisten polarisoitujen ja toisistaan erotettujen objekti- ja subjektirepresentaatioiden välille syntyy yhteyksiä (ks. tästä Hinshelwood 1994, 95–98). Näin ryhmässä päästään vähitellen yhteyksiä tuhoavasta joko–tai-asenteesta rakentavaan sekä–että-ajatteluun (Kajamaa). Ryhmälle alkaa kehittyä integroitunut psykologinen rakenne (ryhmäorganisaatio), jossa libidinaaliset yllykkeet dominoivat ja joka ymmärtää hedelmällisen vuorovaikutuksen mahdollisuuden. Toisia kuunnellaan aidosti, heidän tunteisiinsa ja ajatuksiinsa osallistutaan ja yksilöllisyyttä kunnioitetaan. Eli fragmentoitunut, ”saaristomainen” (Green 1986/1997) rakenne kiinteytyy ja uhkien värittävä toiminta saa rinnalleen enenevässä määrin myös yhteyksille rakentuvaa rauhallista prosessointia. Samalla nojautuminen primitiivisiin defenseseihin heikkenee ja neuroottisat oisoidipaaliset jännitteet ja defensesit nousevat selvemmin esiin ja edelleen analyytisesti läpityöskenneltäviksi.

Ryhmä koostuu sen jäsenistä, ja ryhmän dynamiikka muodostuu sen jäsenten yhdessä jakamista persoonakohtaisista psyyken rakenteista, kuten edellä olen pyrkinyt kuvaamaan. Siksi ryhmädynaaminen kehittyminen merkitsee väistämättä kehitystä ryhmän jäsenten psyykkisissä rakenteissa – sisäisten objektisuhteiden verkostoissa. Aloittavissa ryhmissä aktualisoituvat hyvin varhaiset sisäistetyt representaatiot, ”väärinkäsitykset” (Money-Kyrle) ja niitäkin konkreettisemmat sisäiset objektit. Analyyttinen vuorovaikutus voi heti ja useasti ryhmän myöhemmissä vaiheissa kohdistua tämäntasoisten fantasioiden ja prosessien läpityöskentelyyn. Siksi ryhmämuotoisessa psykoanalyysissa päästään nopeasti ja konkreettisesti perustavaa laatua olevien persoonallisuudenrakenteiden äärelle.

Viitteet

1. Tästä ks. esim. Joseph (2008/2013) ja O'Shaughnessy (2008/2013).
2. Olen käsitellyt Kernberg-ryhmän ajatuksia tarkemmin *Psykoterapia*-lehden artikkelissa Kurkela (2013). Tuo artikkeli toimii tämän kirjoituksen teoreettisena täydentäjänä myös eräiltä muilta osin.
3. Ymmärrän Kernberg-ryhmän teorian instrumentaalisen teoreettisena mallina. Toisin sanoen, siitä riippumatta, mitä ihmisen mielessä faktisesti ”on” (jos se voidaan ylipäätään todeta), tämä teoria tarjoaa mielen rakenteesta hypoteettisen selitysmallin, johon perustuva terapeutinen käytäntö on pääsääntöisesti toimiva.
4. Kielellisistä syistä käytän jatkossa termiä ”analyytikko”, vaikka lähtökohtaisesti viittaan muuhunkin työskentelyyn, jolle on ominaista johdonmukainen nojautuminen psykoanalyttiseen transferenssi-ilmiöön.
5. Tyypillisistä terapiassa ilmenevistä subjekti–objektisuhdepareista enemmän, ks. Kurkela (2013).
6. Muistutan vielä, että ”objekti” ja ”subjekti” tässä kirjoituksessa mallintavat mielensisäisiä, yleensä tiedostumattomia, usein polarisoituneita ja fantasiapitoisia representaatioita tai niitä edeltäviä, konkreettisempia sisäistyksiä. (Näistä tarkemmin, ks. Kurkela 2013.)
7. Tässä yhteydessä voitaisiin puhua Bionin myöhemmin yksilöanalyttisessä yhteydessä kehittämästä käsitteestä ”*contact barrier*”, joka mahdollistaa yhtäaikaisten tietoisien ja tiedostamattomien prosessoinnin (ks. Bion 1962, 15–16).
8. Kirjallisuuskatsauksia aiheesta, ks. esim. Scheidlinger (1982, 75–87) ja Ganzarain (1989, 69–72). Suomessa asiasta on kirjoittanut Klemelä (ks. 2003, 187–189).

Artikkeli saapunut toimitukseen 7.4.2013, hyväksytty 14.9.2013.

Kirjallisuus

- Bion, W. R.** (1957). Differentiation of the psychotic from the non-psychotic personalities. *International Journal of Psychoanalysis*, 38, 266–275.
- Bion, W. R.** (1959). Attacks on linking. *International Journal of Psychoanalysis*, 40, 308–315.
- Bion, W. R.** (1961). *Experiences in groups and other papers*. London and New York: Tavistock/Routledge, 1991.
- Bion, W. R.** (1962). *Learning from experience*. Third printing. London: Karnac Books, 1991.
- Boston Change Process Study Group** (2013). Psykodynaamisen merkityksen perusta. *Psykoterapia*, 32(1), 3–14.
- Caligor, E., Kernberg, O. F., Clarkin, J. F.** (2007). *Handbook of dynamic psychotherapy for higher level personality pathology*. Washington DC, London, England: American Psychiatric Publishing.
- Caligor, E., Diamond D., Yeomans, F. E., Kernberg, O. F.** (2011). Tulkintaprosessi rajatilahäiriöisen potilaan psykoanalyttisessä psykoterapiassa. *Psykoterapia*, 30(3), 244–264.
- Clarkin, J. F., Yeomans, F. E., Kernberg, O. F.** (2006). *Psychotherapy for borderline personality. Focusing on object relations*. Washington DC, London, England: American Psychiatric Publishing.
- Ezriel, H.** (1952/1992). Notes on psychoanalytic group therapy: II. Interpretation and research. *Psychiatry*, 15, 119–126, 1952. Julkaistu myös teoksessa MacKenzie, K. R. (toim.) (1992), *Classics in group psychotherapy*.

- Freud, S.** (1921). Group psychology and the analysis of the Ego. S.E. XVIII.
- Ganzarain, R.** (1989). Object relations group psychotherapy: The group as an object, a tool, and a training base. Madison, CT, US: International Universities Press.
- Garland, C.** (2010). Depressiiivisten rajatilapotilaiden hoito: yksilö- ja ryhmäterapian mahdollisuudet. *Psykoterapia*, 29(3).
- Gordon, J.** (2003). Some neglected clinical material from Bion's Experiences in groups. Teoksessa *Bion today*. London and New York: Routledge.
- Green, A.** (1986/1997). On private madness. London: Karnac Books.
- Hinshelwood, R. D.** (1994). Attacks on the reflective space. Teoksessa Schermer, V. L. & Pines, M. (toim.), *Ring of fire: Primitive affect and object relations in group psychotherapy*. London and New York: Routledge.
- Isaacs, S.** (1935). Bad habits. *International Journal of Psychoanalysis*, 16, 446–454.
- Joseph, B.** (2008/2013). Here and now: My perspective. *International Journal of Psychoanalysis*, 94, 1–5.
- Kajamaa, R.**, suullinen kommentti.
- Kernberg, O. F.** (2012). The inseparable nature of love and aggression. Clinical and theoretical perspectives. Washington DC, London, England: American Psychiatric Publishing.
- Kernberg, O. F.** (2001). Object relations, affects, and drives: Toward a new synthesis. *Psychoanalytic Inquiry*, 21, 604–619.
- Kibel, H. D.** (1992). The clinical application of object relations theory. Teoksessa Klein, R. H., Bernard, H. S., Singer, D. L. (toim.), *Handbook of contemporary group psychotherapy*. Madison, Connecticut: International Universities Press.
- Klein, M.** (1932). The psycho-analysis of children. London: The Hogarth Press.
- Klein, M.** (1935). A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states. *International Journal of Psychoanalysis*, 16, 145–174.
- Klein, M.** (1946). Notes on some schizoid mechanisms. Teoksessa *Envy and gratitude and other works 1946–1963*, 1–24.
- Klein, M.** (1957). Envy and gratitude. Teoksessa *Envy and gratitude and other works 1946–1963*, 176–235.
- Klemelä, E.** (2003). Äidin pelosta isämurhaan. Transferenssikuvioiden vaihtuvuudesta ryhmätilanteessa. Teoksessa *Ryhmä hoitaa. Teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Klemelä, E.** (2012). Varhainen oidipaalisuus. ”Kolmannen” sisällyttämisen vaikeus. *Psykoterapia*, 31(2), 154–169.
- Kurkela, K.** (2004). Winnicott, raja, luova asenne. *Psykoterapia*, 23(2), 128–156. Myös: www.psykoterapia-lehti.fi/ > Sisällysluettelot.
- Kurkela, K.** (2013). Subjektit, objektit ja affektit persoonallisuuden rakenteessa – Kernbergin objektisuhdeteorian tarkastelua. *Psykoterapia*, 32(1), 83–101. Myös: www.psykoterapia-lehti.fi/ > Sisällysluettelot.
- Money-Kyrle, R. E.** (1968). Cognitive development. *International Journal of Psychoanalysis*, 49, 691–698.
- Money-Kyrle, R. E.** (1971). The aim of psychoanalysis. *International Journal of Psychoanalysis*, 52, 103–106.
- O'Shaughnessy, E.** (2008/2013). Where is here? When is now? *International Journal of Psychoanalysis*, 94, 7–16.
- Scheidlinger, S.** (1982). On the concept of the ”Mother-Group”. Teoksessa *Focus on group psychotherapy. Clinical essays*. New York: International Universities Press.
- Winnicott, D. W.** (1960). The theory of the parent-infant relationship. *International Journal of Psychoanalysis*, 41, 585–595.
- Winnicott, D. W.** (1965). A clinical study of the effect of a failure of the average expectable environment on a child's mental functioning. *International Journal of Psychoanalysis*, 46, 81–87.

Yeomans, F. E., Clarkin, J. F., Kernberg, O. F. (2005). A primer for transference-focused psychotherapy for borderline personality disorder. A Jason Aronson Book. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishing.